

DIFUZAREA IDEII EUROPENE ÎN MANUALELE DE ISTORIE DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ - PUNEREA PROBLEMEI -

Prin formarea României Mari în 1918, ideea națională s-a împlinit; a rămas să se consolideze statul național român în noua Europă a naționalităților, care trebuia, pentru aceasta, să fie una pacifică. Iată de ce, ideea europeană se manifestă cu putere în lumea intelectuală din România interbelică, atât la nivel cultural - vizând sincronizarea culturii române cu cea occidentală - cât și la nivel politic - în scopul apropierei dintre statele europene, al asigurării păcii și securității colective, pentru păstrarea suveranității naționale.

Pe aceste coordonate se înscriu manualele de istorie universală modernă și contemporană pentru licee, scrise de N. Iorga (1919), T. G. Bulat (1930), N. A. Constantinescu (1930), I. Lupaș (1930), L. P. Georgian (1935), G. M. Cotlaru (1935), P. P. Panaitescu (1928) etc. - care formează obiectul studiului nostru de caz. Aceste manuale se caracterizează printr-o frapant de **unitară** reprezentare subiectivă a Europei, aceeași semnificație este dată ideii europene de către toți autorii, ceea ce demonstrează că la nivelul intelectualității românești interbelice se consolidase o idee europeană bine definită și chiar o **conștiință europeană**. Mai mult, manualele sunt instrumente de inoculare a ideii europene la nivelul tineretului ce urma o școală secundară, pentru a forma o conștiință europeană a unui important segment al societății.

Discursul didactic istoriografic difuzează o diversitate de idei de Europă, care sunt însă aceleași în toate manualele. Autorii par convinși că există o esență, un spirit al Europei creștine, o Europă democratică etc.

Astfel, Europa e mai întâi creștină. Unitatea Europei după principiul religios este definită prin opoziția față de musulmani (turci sau egipteni), ducând în mod firesc la acțiuni politice comune. Turcii, în calitatea lor de necreștini, sunt neeuropeni, chiar dacă stăpânesc o parte din Europa geografică. Popoarele creștine de sub dominația lor sunt însă europene. Iată cum sunt formulate aceste idei: "Turcii au închis europenilor drumul spre India"¹; Liga creștină a fost "o mare alianță a popoarelor europene pentru a porni războiul sfânt contra păgânilor"². Moldova lui Ștefan e "poarta creștinătății" în fața turcilor,³ "europenii amenințați de mahomedani",⁴ "politica creștină împotriva turcilor"⁵, "amestec al Europei în treburile Turciei"⁶. Rușii urmăreau "a da pe turci afară din Europa"⁷.

În orice context, Europa creștină include atât pe catolici cât și pe protestanți și pe ortodocși, fără nici o deosebire. Românii au un loc bine definit în Europa creștină.

Europa, ca tip de civilizație, se definește mai ales în legătură cu acțiunea lui Petru I, moment ce semnifică integrarea Rusiei în Europa, atât ca civilizație, cât și ca sistem politic. E momentul în care Rusia s-a ridicat "într-un rând cu statele europene"⁸, "începu să părăsească viața sa asiatică și să se apropie de Europa"⁹. Europei îi sunt specifice anumite instituții; "Japonia asimilă cu ușurință instituțiile Europei moderne"¹⁰. "Pașa din Egipt avea o armată după model european"¹¹.

Europa culturală este o unitate, care "primi bucuroasă hegemonia culturală a Franței" lui Ludovic

¹ Ioan Lupaș, *Icoane din istoria universală* pt. cl. II secundară de băieți și fete, Buc. 1930, p.5.

² Ioan Lupaș, *op. cit.*, p.29 și Georgian, *op. cit.*, p.42.

³ *Ibidem*, p.56.

⁴ *Ibidem*, p.61.

⁵ T.G. Bulat, *Istoria modernă și contemporană*, pt. cl. VI secundară, Craiova 1930, p.64.

⁶ *Ibidem*, p.350.

⁷ Lucian Pamfil Georgian, *Istoria modernă și contemporană*, pt. cl. III secundară, Buc., 1935, p.163, p.196.

⁸ I. Lupaș, *op. cit.*, p.48.

⁹ T. Bulat, *op. cit.*, p.76, Georgian, *op. cit.*, p.49.

¹⁰ *Ibidem*, p.377.

¹¹ *Ibidem*, p.280.

XIV¹² și care a evoluat pe aceleași coordonate în sec. XIX¹³.

"Europa monarhică și aristocratică"¹⁴ este urmată de o Europă democratică: "Partidele au împins Europa către un regim democratic"¹⁵. Apare apoi ipostaza Europei capitaliste¹⁶. Revoluția dela 1848 și formarea statelor naționale sunt văzute tot ca fenomene europene¹⁷.

Alteori, Europa apare ca o comunitate umană cu opinii, sentimente, atitudini și reacții unitare. "Descrierile lui Silvio Pellico emoționează întreaga Europă"¹⁸, "Toată Europa se cutremură" de teama turcilor¹⁹, "interesul Europei pentru soarta grecilor spori"²⁰.

Europa este un sistem politic bazat pe "echilibrul european"²¹, cu o ierarhie variabilă a forțelor (" Franța era cea mai puternică țară din Europa"²²), sau chiar cu un hegemon ("Napoleon - stăpânul Europei"²³).

Când un stat european încearcă să-și impună hegemonia, el are de înfruntat "coaliția statelor europene", care formează un tot unitar, o entitate europeană ce se opune entității statale respective - "Europa împotriva Franței" lui Ludovic XIV sau Napoleon I²⁴. Sistemul politic european devine astfel o entitate omogenă ca și statul dușman, în această viziune.

Europa geografică cuprinde în permanență, fără ezitări, spațiul de la Atlantic la Bosfor și Urali. În viziunea autorilor de manuale citați nu apare o excludere din geografia politică a Europei - nici chiar convențional - nici a Turciei musulmane, nici a Rusiei bolșevice, chiar dacă acestea se întind pe două continente. Bolșevismul nu exclude Rusia din Europa, cum s-a considerat ulterior²⁵. Semnificativ este faptul că în timpul primului război mondial Europa e concepută numai în ipostaza sa geografică, politic nu mai există Europa²⁶.

Conceptele de "Europa" și "european" apar întotdeauna ca liante ale unor entități distincte, de la o simplă încadrare geografică la o fuziune totală. Termenii omniprezenți "statele europene", "popoarele europene", "suveranii europeni" semnifică o trăsătură comună, apartenența "europeană" a acestor entități distincte. Acolo unde o logică formală riguroasă ar presupune o exprimare de genul "o parte dintre statele de pe continentul Europa", autorii preferă să folosească termenul de "Europa" (ex. "Europa împotriva lui Napoleon"), ceea ce semnifică existența unei comunități superioare în care statele își pierd propria identitate în fața interesului comun care le unește; în viziunea autorilor, statele fuzionează într-un întreg, într-o comunitate politică. La fel, conceptul de "european" semnifică faptul că, dintr-un anumit punct de vedere, peste diferențele etnice, ei sunt membrii unei comunități superioare, formând o entitate în raport cu restul lumii.

În istoriografia didactică din România interbelică se vorbește deci în termeni de Europa și "european" în permanență, nu accidental. Viziunea este întotdeauna europeană. Abia pentru perioada de după 1870 ea se mondializează, rămânând însă europocentrică și fără a renunța la viziunea europeană. De altfel viziunea universală e mult mai vagă, mai difuză.

Ideea europeană difuzată de manuale este susceptibilă de a duce la ideea unei apropieri între

¹² *Ibidem*, p.33, Lupaș, *op.cit.*, p.45, Georgian, *op.cit.*, p.26.

¹³ L.P. Georgian, *op.cit.*, p.218.

¹⁴ I.Lupaș, *op.cit.*, p.72.

¹⁵ T.Bulat, *op.cit.*, p.342.

¹⁶ T.Bulat, *op.cit.*, p.342.

¹⁷ I.Lupaș, *op.cit.*, p.107, Georgian, *op.cit.*, p.176, Bulat, *op.cit.*, p.286-326.

¹⁸ T.Bulat, *op.cit.*, p.253.

¹⁹ *Ibidem*, p.57.

²⁰ I.Lupaș, *op.cit.*, p.84.

²¹ L.P. Georgian, *op.cit.*, p.109.

²² *Ibidem*, p.18.

²³ T.Bulat, *op.cit.*, p.215, Georgian, *op.cit.*, p.148.

²⁴ L.P. Georgian, *op.cit.*, p.148, I.Lupaș, *op.cit.*, p.73, T.Bulat, *op.cit.*, p.181.

²⁵ T.Bulat, *op.cit.*, p.444-448.

²⁶ *Ibidem*, p.411; I.Lupaș, *op.cit.*, p.125-131. L.P. Georgian, *op.cit.*, p.255.

popoare într-un cadru european și chiar universal. Contemporanii acțiunilor lui Kalergi și Briand sunt convinși că viitorul Europei este federalizarea²⁷ și fac propagandă deschisă în acest sens: "Prin stăruințele lui Briand și Kalergi pentru înființarea Statelor Unite ale Europei (Paneuropa) s-a pregătit calea pentru apropierea pașnică și colaborarea sistematică între statele europene. Fie ca stăruințele să aducă roadele dorite!"

Difuzarea ideii europene în manualele de istorie din România interbelică servește interesele națiunii române, fiind în consonanță cu politica statului român de apărare a suveranității și integrității prin menținerea păcii, a statu-quoului postbelic, cu politica de securitate colectivă, de apropiere între statele europene și ale lumii. Titulescu a spus: "de la național prin regional spre universal"²⁸ și a sprijinit inițiativa lui Briand de federalizare a Europei la Societatea Națiunilor.

Care era locul Europei în conștiința intelectualilor români interbelici? Pe primul loc în ierarhia valorilor era națiunea, cultul statului național era de neatins. La al doilea nivel apare însă Europa, ei având conștiința apartenenței la o comunitate superioară, europeană, ce nu intră în contradicție cu suveranitatea națională. În sfârșit, la al treilea nivel există o comunitate mondială, foarte vag definită, îndepărtată, la care se accede numai prin nivelul european. Ideea europeană este deci o idee-forță în expansiune în conștiința societății românești interbelice, în deplină consonanță cu ideea națională.

COSTEA SIMION
Universitatea "Babeș Bolyai"
Cluj Napoca

²⁷ T.Bulat, *op.cit.*, p.455.

²⁸ I.Lupaș, *op.cit.*, p.135.